

УДК 111.11(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-2-2>

Ніколаєва Іванна Борисівна,
аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-0494-4709

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ

У статті розглянуто особливості дослідження теоретико-методологічних засад становлення українського екзистенціалізму. Розкрито певну спорідненість мотивів роздумів західно-європейських філософів-екзистенціалістів з роздумами українських письменників-сучасників, зокрема таких як абсурдність буття, нудотливість і бридкість існування, відчуження і загуленість людини у світі.

На підставі проведеного дослідження зроблено висновок про наявність екзистенціалізму в українській філософській літературі ХХ ст. на зразок світового. Показано, що українська екзистенційна традиція (сягаючи своїми витокami «філософії серця», зародження якої відбувається в рамках культури бароко) цілком вписується в контекст екзистенційного європейського мислення, є одним із елементів екзистенційної традиції європейської культури. Проаналізовано екзистенціальне поняття смерті та основні принципи екзистенціалізму. Розкриває проблеми, пов'язані з філософією буття людини, її свободи і відповідальності. Справжня сутність людини розкривається в свободі, яка в найбільшій мірі показує відношення її до всіх процесів, що відбуваються в світі. Зібрано найбільш популярні ідейні джерела загалом, також як проявляється «екзистенція» в житті людини.

Виявлено, що українська екзистенційно-персоналістична традиція (сягаючи своїми витокami «філософії серця», зародження якої відбувається в рамках культури бароко) цілком вписується в контекст екзистенційного європейського мислення, є одним із елементів екзистенційної традиції європейської культури.

З'ясовано, що домінування екзистенційного характеру української філософської думки в часі її інтенсивного та плідного розвитку (XVIII – перша половина ХХ ст.) зумовлено особливостями національної ментальності.

Екзистенційне філософування, представлене в українській літературі ХІХ – першій половині ХХ ст. є важливим аспектом вітчизняного філософування, що має свої особливості і становить новий простір для дослідницької уваги.

Ключові слова: філософія, екзистенційна філософія, екзистенціалізм, український екзистенціалізм, існування, буття, сенс буття.

Постановка проблеми. Однією з проблем дослідження вітчизняної філософської думки є дослідження теоретико-методологічних засад становлення українського екзистенціалізму.

Актуальність дослідження. Українська екзистенційно-філософська думка, репрезентована у творах ХХ ст., є яскравим вираженням української ментальності, дослідження якої є важливим для розуміння місця та ролі української думки у європейському мисленні. Особливого значення подібний аналіз набуває нині, коли Україна прямує до Європи й шукає шляхи входження у русло загальноєвропейського розвитку.

Мета дослідження – дослідити теоретико-методологічні засади становлення українського екзистенціалізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері екзистенційної філософії відображені у працях українських дослідників Є. Андроса, І. Бичка, А. Дахнія, А. Дондюка, С. Кримського, В. Ляха, К. Райди, М. Пазенка, Л. Ситниченко, О. Соболя, В. Табачковського, Г. Шалашенко і ін.

Дослідження особливостей літературного екзистенціалізму здійснили Т. Денисова, Є. Косак, Н. Михайловська, С. Павличко, В. Пахаренко, Ж. Ящук. Дослідженню літературного українського екзистенціалізму присвятили свої праці Р. Багрій, Ю. Безхутрій, І. Василичина, О. Галета, А. Горнятко-Шумилович, В. Мельник, Л. Назаревич, С. Павличко, О. Пахльовська, Л. Тарнашинська, Г. Токмань та ін. Автори аргументовано доводять факт існування літературного екзистенціалізму в Україні, виокремлюють знакові постаті та явища, дають їм оцінку.

Треба звернути увагу на те, що українські дослідники також доволі активно розбудовують цю тему. Так, Артюх В. О. (2014) у дослідженні «Філософія історії екзистенціалізму та її українські аналоги» поряд з представлення типових рис екзистенціальної філософії, автор намагається вибудувати паралелі між цією течією та ідеями діячів української філософії культури. Василичин І. (2003) у дослідженні «Віртуальний світ українського екзистенціалізму» наголошує на єдності літературного та філософського екзистенціалізму. Титар О.В. (2017) у свою чергу, обґрунтовує те, що основні теоретичні концепції В. Підмогильного презентують український варіант екзистенціалізму. Малишівська І. В. (2009) розглядає проблему національної своєрідності українського екзистенціалізму на європейському тлі криз призму аналізу творчої спадщини письменників-екзистенціалістів.

Новизна дослідження полягає у розкритті певної спорідненості мотивів роздумів західно-європейських філософів-екзистенціалістів з роздумами українських письменників-сучасників, зокрема такі як абсурдність буття, нудотливість і бридкість існування, відчуження і загубленість людини у світі. На підставі проведеного дослідження зроблено висновок про наявність екзистенціалізму в українській філософській літературі ХХ ст. на зразок світового.

Методологічне значення. В силу недостатнього дослідження у вітчизняній дослідницькій літературі теоретико-методологічних засад українського екзистенціалізму є необхідність у порівняльному аналізі підходів західноєвропейських філософів-екзистенціалістів і українських екзистенціалістів до осягнення проблем людського існування.

Викладення основного матеріалу. В основі екзистенціалізму, або філософії існування, лежить проблема буття людини, її внутрішнього світу та особистісної кризи, у якій вона опиняється. Сутнісна проблематичність екзистенції як можливості полягає в невизначеності та необхідності вибору як постійного включення питання, ризику, пошуку, вирішення, що сприяє виявленню буття людини як можливості створювати відносини з буттям.

Квінтесенцією екзистенціалізму є роздуми над проблемою пошуків сенсу буття. Життя несе в собі багато екзистенційних ситуацій туги, болю, відчаю, поневірянь. Люди страждають однаково, проте різним є ставлення до «типових» межових станів душі і тіла і шляхів виходу з кризи. В таких умовах знаходження сенсу індивідуального буття стає духовною поживою, головним завданням, без виконання якого немає життя.

Екзистенціалізм активує фундаментальні зміни в сприйманні людиною свого буття та себе в бутті. Екзистенційні сенси індивідуального вільного та неповторного самоздійснення у напружених пошуках та протистояннях есенціального втілення через переживання страху, розпачу, турботи, розчарування, тривоги тощо закладені в роботах С. К'єркегора, М. Гайдеггера, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра, А. Камю, Р. Марселя та ін. Екзистенціалізм як філософський напрям виник у 20-х роках ХХ ст. й досяг свого розвитку у середині ХХ ст. Він був реакцією на раціоналізм доби Просвітництва і німецької класичної філософії, а також на позитивістську філософію кінця ХІХ – початку ХХ ст. Екзистенціалісти відкидають раціоналістсько-просвітницьку філософію, що зводить волю до пізнання необхідності. На їхню думку, головним у житті окремого індивіда є не абстрактні ідеї, а конкретні проблеми існування в умовах післявоєнних років. Для того щоб знайти сили боротися, потрібно розібратися зі своїм внутрішнім світом, оцінити свої можливості і здібності [7].

В екзистенційній філософії, на відміну від класичних підходів до раціонального осягнення сутності та узагальнених джерел узгодженої соціальної взаємодії, зміщується ракурс аналізу онтологічних і феноменологічних підстав довіри до модусів індивідуального переживання, рефлексивного відображення, внутрішнього духовного досвіду, акцентуючи трагічність, драматизм екзистенції і кризовість доби системної деперсоналізації, ціннісного вакууму, до-

мінування фальші, загальної роз'єднаності, утрати смислів. Суб'єктивність та індивідуалізм становлять серцевину екзистенціалізму, завданням якого є не приховати кризу людини, а навпаки – збагнути її.

Екзистенційні концепції виражені не лише у працях власне філософів, але й у письменників. Це пояснюється тим, що дегуманізація особистості, спричинена антагоністичними явищами першої половини ХХ століття, порушила апріорно ціннісне значення буття. Крах екзистенції набув абсолютних значень, вийшовши за межі вивчення самої філософії, він став явищем міждисциплінарним і перейшов у поле дослідження культурології, етики, психології, а особливо літературознавства. Реалізуючи себе в літературі, у монастирській філософії існування утверджував певну структуру людської долі і смисл особистісного життя індивіда [9, с. 26].

Саме тому у творах багатьох письменників простежуються ідеї, споріднені з філософією екзистенціалізму. Зокрема у творах українських письменників початку ХХ століття В. Підмогильного, Є. Плужника, М. Хвильового простежуються традиції екзистенційного філософування, притаманного українському літературному простору кінця ХІХ століття. Романи представників МУРу (Мистецький Український Рух), котрий об'єднав на території Німеччини письменників-емігрантів, що прагнули відродити вільний голос української літератури, В. Домонтовича та Ю. Косача підтверджують активну зацікавленість письменників-емігрантів філософією екзистенціалізму. У 1960-х роках в Радянській Україні спостерігається відкрите зацікавлення екзистенціалізмом поетів М. Вінграновського, І. Драча, Л. Костенко, В. Симоненка, І. Світличного, В. Стуса та ін., прозаїків Є. Гуцала, В. Дрозда, Г. Тютюнника, В. Шевчука, Ю. Щербака та ін., критиків і публіцистів І. Дзюби, Л. Лук'яненка, Є. Сверстюка та ін. Їм, як і європейським письменникам-екзистенціалістам, було притаманне чітке усвідомлення марності ілюзій, відмова від яких асоціювалась зі свободою та вільним вибором [11, с. 162].

З методологічної точки зору, при дослідженні екзистенціалізму необхідно розрізняти поняття екзистенційного мислення, екзистенційної мудрості, екзистенціалізму, екзистенційного філософування. Зокрема, під екзистенційним філософуванням ми пропонуємо розуміти творчий аналіз філософських проблем буття людини в «межових» життєвих ситуаціях, який відтворює трагічний стан особи, суспільної групи або суспільства загалом і болісно шукає джерела «виходу» з проблеми. З огляду на це, треба зазначити, що екзистенційне філософування ХVІІІ – ХІХ ст. в Україні, як і в Європі виступає передумовою екзистенціалізму ХХ ст. Воно властиве творчості найвидатніших українських мислителів: Г. Сковороди, П. Куліша, П. Юркевича, М. Гоголя, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки [6].

Можна вирізнити існування двох головних витоків розвитку екзистенційного типу філософування в Україні Святого Письма і національної ментальності. При цьому саме українська ментальність стає тим сприятливим ґрунтом, на якому розвинувся екзистенційно-кордоцентричний тип філософування в Україні. Він шукає сенс життя в ірраціональному і знаходить у пізнанні волі Божої, етичній та естетичній досконалості створеного Ним світу. Географічне пограниччя (впродовж своєї історії Україна нерідко ставала «битим шляхом» зі Сходу на Захід і з Заходу на Схід) істотно впливало на формування національного психологічного типу, для якого інтерес до «межових» станів, до екзистенційних ситуацій виростав із своєрідності історичного буття народу [2, с. 169].

З естетичного погляду, екзистенційне сприйняття і відображення картини світу – це осмислення, переживання буянства краси і вічності життя. З етичного погляду акцент в українському екзистенційному філософуванні – на «позитивних» екзистенціалах: вірі в Божу благодать, любов, щастя, вірність, покору, чуттєвість, властиві українському народові; проте існує усвідомлення неможливості оминати негативні, трагедійні екзистенціали, які щиро постачає «цей світ»: страждання, тугу, біль, злидні, жах, безсилля, – наслідки гріховності людини. Тому не дивно, що українська екзистенційно-персоналістична традиція (сягаючи своїми витокami «філософії серця», зародження якої відбувається в рамках культури бароко) цілком вписується в контекст екзистенційного європейського мислення, є одним із елементів екзистенційної традиції європейської культури.

Таким чином, з теоретико-методологічної точки зору важливо відмітити, що у ХХ столітті теоретична екзистенційна проблематика людського буття стає вузловою темою філософії. Дослідження М. Гайдегера, Ж.П. Сартра, Р.-М. Рільке та ін. філософів і поетів набули широкого резонансу в масиві сучасної філософської та культурної думки і тим самим отримали величезний вплив на весь спектр соціальних процесів розвитку культури та цивілізації. Разом із тим, такі екзистенціали людського буття як самотність, смерть і страх «з'являються» як предмети, що представляють науковий інтерес. Глибока культурна, світоглядна, ціннісна криза, що спіткала цивілізацію, оголила фундаментальні основи людського буття, які приховувалися під тектонічними культурними породами. Через це мислителі, які звернули увагу на «буття» життя екзистенціалів, запропонували концептуальні варіанти філософської комбінації значень місця та екзистенціалів у сучасній людині. У полі зору екзистенційної думки розглядається, перш за все, людина, що перебуває перед лицем буття і вічності.

Саме у цьому контексті виявляється екзистенціальна єдність філософії і мистецтва. Підставу для цього ми вбачаємо в тому, що інтенціональність самої екзистенції проявляється у темпоральному й процесуальному. Екзистенція є принципово неструктурованою, маючи при цьому внутрішню потребу у власній топологізації, не центрованою, але «напруженою» внутрішнім устремлінням до центру самості (або до можливих центрів), інтенціонованою на межі як місці-топосі, де й відбувається розуміння самотності, смерті та страху.

Тим часом, феноменологічна топика містить «координатну сітку», що дозволяє упорядкувати процедури розуміння душевного простору від кордону до кордону, від центру (центрів) до країв. Екзистенціали представлені в авторів екзистенційних творів як способи людського існування, як сили, що конституують людину, як сенсоутворюючі підстави буття людини, як форми можливого прояву онтичної реальності для людського буття.

Підставами екзистенціалів виступають: початкова невизначеність, антиномічність, іманентна потенційність, перманентна провокаційність випробування цілісності, символізація випадкового, не-структурованість, не-ієрархічність.

У вітчизняній філософії було висловлено думку про спорідненість екзистенціалізму й української культури, що, на думку Ади і Ігоря Бичко пояснюється передовсім особливостями української ментальності [1]. Праця цих філософів «Феномен української інтелігенції (спроба екзистенціального дослідження)» (1997) може слугувати теоретичним підґрунтям для екзистенціального тлумачення української культури, зокрема української поезії, оскільки в ній міститься аргументація вибору методології дослідження, стверджується значення екзистенціальної філософії для будь-яких студій, пов'язаних з людиною («людською тематикою» і «нелюдською» природою, виробництвом, біологічною основою організму»). У зв'язку з цим Ада і Ігор Бичко зазначають: «Особливо ефективним має бути застосування екзистенціальної методології для пізнання України, українства, української історії та культури в силу близької «дотичності» цієї методології до змісту українського світоглядно-філософського менталітету <...>» [3, с. 28].

Наталія Михайловська в докторській дисертації з історії філософії «Екзистенційний характер української філософської думки як відображення специфіки національної ментальності» (1998) стверджує: «Існує «український екзистенціалізм» як філософська течія ХХ ст.». Авторка доводить свою думку шляхом вивчення забороненої та маловідомої за радянських часів спадщини українських поетів і прозаїків [13, с. 27].

У своїй монографії «Трагічні оптимісти. Екзистенційне філософування в українській літературі ХІХ – першої половини ХХ ст.» (1998) Н. Михайловська пропонує наступне визначення екзистенційного філософування: «Під екзистенційним філософуванням пропонуємо розуміти творчий аналіз філософських проблем буття людини в межових життєвих ситуаціях, який відтворює трагічний стан особи, суспільної групи або суспільства загалом і болісно шукає шляхи виходу з проблеми» [8, с. 13].

Н. Михайловська стверджує природність екзистенціалізму для української культури (вона вказує на ментальні корені, літературну традицію, історичні умови розвитку нації), а також окреслює лінії екзистенціального філософування в національній художній літературі.

Ганна Токмань дійшла подібного ж висновку про природність екзистенціалізму для української культури. Зокрема, говорячи про систему поетичного філософування Є. Плучника, вона стверджує, що її «стрижнем є екзистенціальне сприймання світу. Екзистенціалізм прийшов у поетову лірику не з філософських трактатів, а з джерел української ментальності, національної культурної традиції, як поетів опір дійсності, що перекреслювала людину в її особистісній унікальності» [11, с. 8].

Петро Іванишин у монографії «Національний спосіб розуміння в поезії Т.Шевченка, Є. Маланюка, Л.Костенко» (2008), сформував теоретичні засади прочитання національного сенсу екзистенціалів у літературі, запропонував власні смислові інтерпретації екзистенціалів у текстах митців слова, окреслив національно-екзистенціальний тип тезаурусу в їхній поезії [7].

Ніна Анісімова розглянула екзистенціалізм як складник пізньо-модерністського поетичного дискурсу, виклавши причини існування цього складника:

1) «Роздуми західноєвропейських мислителів про кризу традиційного гуманізму, складний та суперечливий характер спілкування індивіда з навколишнім світом, його відчуженість та самотність змусили <...> переглянути погляди на дійсність і місце людини в ній»;

2) «Активне звертання поетів до філософії екзистенціалізму пояснюється тим, що її ідеї виявилися найбільш суголосними світоглядом перехідного покоління 80-х, яке в умовах остаточного краху імперії переживало кризовий стан тотальної «межової ситуації» <...>» [1, с. 408].

О. Пахльовська провела оригінальне дослідження українського шістдесятництва, встановивши його відносини з філософською працею А. Камю «Бунтівна людина». Авторка пропонує історіософське прочитання філософського тексту, ніби продовжуючи у часі й просторі екзистенціальну думку західноєвропейських мислителів. Наприклад, вона пише: «Власне, збулося пророцтво Ніцше, який напередодні своєї смерті в пороговому 1900 році проголосив мораль «вампіризм» і попередив: «Поняття політики цілковито розчиниться в духовній війні <...>: будуть війни, яких ще ніколи не було на землі». Напророкований Ніцше Діоніс, який протиставив себе Розп'ятому, продовжував п'яніти від людської крові. Камю, який побачив свій Париж під п'ятою цього п'яного Діоніса, розумів: цього не можна зупинити. Цього не можна виправити. І навіть якщо ця Чума колись і відступить, то мікроб чуми ніколи не вмирає». Залишається шлях самотнього бунту, відтак і «абсурдного». Але саме з цього «абсурду» народиться новий сенс історії» [13, с. 68]. О. Пахльовська визначає провідну ідею праці А. Камю «Бунтівна людина» і бачить у ній філософську основу українського шістдесятництва. Вона пише: «Кредо Камю – «Я бунтую, отже я існую», – це екзистенціалістська основа філософії шістдесятництва» [15, с. 71]. Літературознавець побачила «згоду» в діалозі власного розуміння квінтесенцій – теорії Камю, з одного боку, і культурно-історичного явища шістдесятництва, з другого.

Самотність, як один із феноменів екзистенціалізму взагалі й українського екзистенціалізму зокрема, постає як екзистенціал, що концентрує сенсожиттєву проблематику в єдиному топосі – в «точці» Я, оточеного особистісними кордонами, що містить як умову свого прояву дистанціювання особистості – вільне (усамітнення) або вимушене (ізоляція), закріплення й утвердження автономності особи. Цей екзистенціал передбачає (і дозволяє) в реєстрі інтимного (інтенційованого на самого себе) переживання, внутрішнього стану організувати сенсоутримуючу само-даність і провести ідентифікацію з «автентичним» Я.

В аспекті феноменологічної топіки відбувається самоідентифікація Я з смисловим центром, що вириває інтенціальні впорядковуючі потоки, до зовнішнього (нав'язаного) ототожнення Я з якимось «порожнім місцем», топосом неґації, в якому Я втрачає смислоутворюючі життєві характеристики, ціннісні орієнтації. Онтологічне значення і необхідність самотності як екзистенціалу людського буття набувається у «розрахунку» феноменологічної топіки від неприйнятних явищ і предметів повсякденності, й у фокусуванні уваги на речах, явищах, процесах, що набувають у ситуації самотності конкретно-онтологічно значущий і – головне – особистісно-творчий сенс.

Самотність є способом виявлення сутнісних характеристик Я, самості. У творчих діяннях самотність необхідна як етап відцентрового руху, як засіб самопізнання, спосіб душевної та духовної конденсації сил, етап постійної самооцінки вчинків та інтенцій, безперервного цін-

нісного пошуку, балансування на межі «переміни долі». Самотність у межах феноменологічної топіки постає як проблема існування-розгортання Я. Самотність Я – фундаментальний глибинний екзистенціал – проявляється через внутрішню установку на виявлення центру (центризм).

Античний космоцентризм передбачає гармонізуючу аналогію «Я і Ти» (поняття дружби). Середньовічний теоцентризм зумовив утвердження екзистенційної відповідності «Я і Бог», точніше («Бог і я»). Антропоцентризм Відродження обґрунтував зв'язок «Я-сам і Я-мої твори» і, як варіант, -- «Я як «порожній простір». Новий час привніс інші співвідношення – «Я як центр» («Я» і внутрішнє «Не-Я»). Пост-класична філософія (в особі Ф. Ніцше, С. К'єркегора) висунула парадоксальні варіанти – «Я і багато інших «Я», «моїх» двійників.

Сучасна філософія (у постмодерністських проявах) схильна констатувати відсутність Я («смерть Я», принципова відсутність Я як «стягуючого» центру). Думка про «смерть Я» викликає в людини відчуття самотності та страху [15].

В руслі основних тенденцій європейського екзистенціалізму українську екзистенціальну думку також цікавить специфіка внутрішніх онтологічних зв'язків між самотністю, смертю та страхом. Осмислення смерті може відбуватися тільки на самоті, і перебування на самоті неминує породжує думки про смерть. Страх виступає конституюючим фактором самотності, страх смерті лежить у підґрунті розуміння власної людської кінцевості.

Підґрунтя смерті як екзистенціалу знаходиться всередині сутнісного буттєвого конфлікту – між усвідомленням неминучості смерті та бажанням продовження життя. Осягнення, осмислення, помислення смерті як екзистенціала є надзвичайно складною, й, по суті, парадоксальною філософською задачею. На це звернув увагу ще Платон, який помітив (в «Апології Сократа»), що в смерті, власне, пізнавати нічого, але, разом із тим і визнаючи (у «Федоні»), що заняття філософів -- «роздум про смерть». Згідно з Платоном, Сократ назвав філософію «дбайливою смертю», адже справжні філософи завжди розмірковують про смерть для вирощування в собі мудрості [2].

Необхідність екзистенційного розуміння смерті обґрунтовується М.Гайдеггером, який пише про безвихідь людини перед лицем смерті «постійно і по суті», а не тільки тоді, коли приходить час помирати. Резюмуючи його позицію, можна так узагальнити ці думки: смерть у найширшому сенсі є феноменом життя. Смерть це щось іще не готове, це швидше перед стояння [5]. Смерть є можливістю буття, яку присутність (Dasein) щоразу має здійснити. Смерть, наскільки вона є, по суті завжди моя. Смерть є кінець перебування в бутті даного існуючого до кінця. Повсякденне буття-до-смерті схильне ухилятися від своєї смерті, від достовірності смерті (від можливості відбутися кожної миті). С.К'єркегор визначив життя як «можливість можливості», а М. Гайдеггер назвав смерть «неможливістю подальшої можливості» [4].

Таким чином, можна зробити висновки, що представники екзистенціалізму зосередили увагу на питаннях провини та відповідальності, рішення та вибору, ставлення людини до смерті тощо, а проблеми науки, релігії, моралі, мистецтва цікавили їх настільки, наскільки стосувалися названих питань. Відповідно, екзистенціалізм здебільшого розкриває проблеми, пов'язані з антропологічними вимірами філософування: людина як унікальна істота, філософія її буття, гуманізм, історія західноєвропейської цивілізації, свобода та відповідальність, смерть як найпотаємніша суть людського існування, час як характеристика людського буття.

Розглядаючи головні принципи екзистенціалізму, можна зробити висновки, що саму людину екзистенціалісти розглядають не ззовні, а зсередини, тобто приділяють увагу її духовному світові. На противагу класичним філософам, які пояснювали людське існування за допомогою законів природи, об'єктивного світу, екзистенціалісти підкреслюють, що не може людина формуватися лише на основі тілесних чи психологічних процесів. Для екзистенціалізму питання існування світу і природи без людини є мало цікавим, а їхня єдність є беззаперечною. Тільки людина надає світу суті і значення, створюючи саму себе в ньому. Людина тоді приречена на свободу, коли в кожний момент свого життя вибирає себе. Чільне місце в розумінні людиною самої себе належить кризовим ситуаціям, адже саме в такі моменти найбільшою мірою розкривається справжня сутність людини і не тільки для світу, але й для самої себе.

Центральні питання екзистенціалізму – це питання існування людини, сенс її життя і долі у світі – надзвичайно співзвучні кожному, хто замислюється над своїм буттям.

Українська екзистенційно-персоналістична традиція (сягаючи своїми витокami «філософії серця», зародження якої відбувається в рамках культури бароко) цілком вписується в контекст екзистенційного європейського мислення, є одним із елементів екзистенційної традиції європейської культури.

Домінування екзистенційного характеру української філософської думки в часі її інтенсивного та плідного розвитку (XVIII – перша половина XX ст.) зумовлено особливостями національної ментальності.

Екзистенційне філософування, представлене в українській літературі XIX – першої половини XX ст. є важливим аспектом вітчизняного філософування, що має свої особливості і становить новий простір для дослідницької уваги.

Список використаних джерел

1. Анісімова Н. На зламі культурних епох: поезія покоління 80-х років XX століття у системі пізнього українського модернізму. Бердянськ, 2012. 529 с.
2. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. Київ : Либідь. 2001. 408 с.
3. Головка Б.А. Проблема людини в екзистенціалізмі. Філософська антропологія. Київ : Наукова думка, 1997. С. 70–139.
4. Даренська В. П. Куліш як фундатор українського екзистенціалізму. *Філософська думка : науково-теоретичний журнал*. 2010. № 4. С. 103-114.
5. Іванишин П. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко. Київ, 2008. 392 с.
6. Квіт С. М. Основи герменевтики : навч. посібн. К. : ВД «КМ Академія», 2003.
7. Крупницький Б. Основні проблеми історії України. Мюнхен [Б. в.], 1955. 221 с.
8. Лях В., Лях Р. Свобода в контексті визначення людського існування: «онтологічна» структура чи форма реалізації. *Свобода: сучасні виміри та альтернативи*. К. : Український Центр духовної культури, 2004.
9. Малишівська І. В. Українська екзистенціальна проза у європейському контексті. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Бердянськ, 2009. Вип. XXI. С. 492–501.
10. Михайловська Н. Трагічні оптимісти: Екзистенційне філософування в українській літературі XIX – першої половини XX ст. Львів, 1998. 215 с.
11. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту. *Сучасність*. 2000. № 4. С. 65–84.
12. Петров В. Екзистенціалізм і ми. *Розвідки: у 3 т. / Віктор Петров. Т. 2*. К.: Темпора, 2013. С. 871–883.
13. Райда К. Поняття свободи в екзистенціалізмі. *Свобода: сучасні виміри та альтернативи*. К. : Український Центр духовної культури, 2004. С. 130.
14. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки / пер. з фр. В. Шовкун. К. : Основи, 1998. С. 76.
15. Токмань Г. Художньо-філософський феномен лірики Євгена Плужника : автореф. дис. ... к-та філол. наук. Київ, 1998. 16 с.

References

1. Anisimova N. Na zlami kulturnykh epokh: poeziia pokolinnia 80-kh rokiv XX stolittia u systemi piznoho ukrainskoho modernizmu [At the turn of cultural epochs: poetry of the generation of the 80s of the twentieth century in the system of late Ukrainian modernism]. Berdiansk, 2012. 529 s.
2. Bychko A.K., Bychko I.V., Tabachkovskiy V.H. Istoriia filosofii [History of philosophy]. Kyiv : Lybid. 2001. 408 s.
3. Holovko B.A. Problema liudyny v ekzystentsializmi [The problem of man in existentialism]. Filosofska antropohiia. Kyiv : Naukova dumka, 1997. S. 70–139.
4. Darenka V. P. Kulish yak fundator ukrainskoho ekzystentsializmu [Kulish as the founder of Ukrainian existentialism]. Filosofska dumka : naukovo-teoretychnyi zhurnal. 2010. № 4. S. 103-114.

5. Ivanyshyn P. Natsionalnyi sposib rozuminnia v poezii T. Shevchenka, Ye. Malaniuka, L. Kostenko [National way of understanding in the poetry of T. Shevchenko, E. Malanyuk, L. Kostenko]. Kyiv, 2008. 392 s.
6. Kvit S. M. Osnovy hermenevtyky [Fundamentals of hermeneutics]: navch. posibn. K. : VD «KM Akademiia», 2003.
7. Krupnytskyi B. Osnovni problemy istorii Ukrainy [The main problems of the history of Ukraine]. Miunkhen [B. v.], 1955. 221 s.
8. Liakh V., Liakh R. Svoboda v konteksti vyznachennia liudskoho isnuvannia: "ontolohichna" struktura chy forma realizatsii [Freedom in the context of defining human existence: "ontological" structure or form of realization]. *Svoboda: suchasni vymiry ta alternatyvy*. K. : Ukrainnyi Tsentr dukhovnoi kultury, 2004.
9. Malyshevskaya I. V. Ukrainiska ekzysyentsialna proza u yevropeiskomu konteksti [Ukrainian existential prose in the European context / IV Malyshevskaya]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii*. Berdiansk, 2009. Vyp. KhKhI. S. 492–501.
10. Mykhailovska N. Trahichni optymisty: Ekzysyentsiine filosofuvannia v ukrainskii literaturi XIX – pershoi polovyny XX st [Tragic optimists: Existential philosophizing in Ukrainian literature of the XIX – first half of the XX century]. Lviv, 1998. 215 s.
11. Pakhlovska O. Ukrainski shistdesiatnyky: filosofii buntu [Ukrainian sixties: philosophy of rebellion]. *Suchasnist*. 2000. №4. S. 65–84.
12. Petrov V. Ekzysyentsializm i my [Existentialism and we]. *Rozvidky: u 3 t.* / Viktor Petrov. T. 2. K.: Tempora, 2013. S. 871–883.
13. Raida K. Poniattia svobody v ekzysyentsializmi [The concept of freedom in existentialism]. *Svoboda: suchasni vymiry ta alternatyvy*. K. : Ukrainnyi Tsentr dukhovnoi kultury, 2004. S. 130.
14. Rius Zh. Postup suchasnykh idei: Panorama novitnoi nauky [Progress of modern ideas: Panorama of modern science] / per. z fr. V. Shovkun. K. : Osnovy, 1998. C. 76.
15. Tokman H. Khudozhno-filosofskyi fenomen liryky Yevhena Pluzhnyka [Artistic and philosophical phenomenon of the lyrics of Eugene Pluzhnik]: avtoref. dys. ... k-ta filol. nauk. Kyiv, 1998. 16 s.

Nikolaieva Ivanna Borysivna

Postgraduate Student at the Department of Philosophy,
Sociology and Management of Socio-Cultural Activities
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0494-4709

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES ESTABLISHMENT OF UKRAINIAN EXISTENTIALISM

The article considers the peculiarities of the study of theoretical and methodological foundations of the formation of Ukrainian existentialism. A certain affinity of the motives of the thoughts of Western European existentialist philosophers with the thoughts of Ukrainian contemporary writers, in particular such as the absurdity of life, nausea and ugliness of existence, alienation and loss of man in the world. Based on the study, it was concluded that the existence of existentialism in the Ukrainian philosophical literature of the XX century. like the world. It is shown that the Ukrainian existential tradition (reaching its origins to the "philosophy of the heart", which originated in the Baroque culture) fits perfectly into the context of existential European thinking, is one of the elements of the existential tradition of European culture. The existential concept of death and the basic principles of existentialism are analyzed. Reveals the problems associated with the philosophy of human existence, freedom and responsibility. The true essence of man is revealed in freedom, which to the greatest extent shows his attitude to all processes taking place in the world. The most popular ideological sources in general are collected, as well as the "existence" in human life.

It is revealed that the Ukrainian existential-personalistic tradition (reaching by its origins of the "philosophy of the heart", the origin of which occurs within the Baroque culture) fits into the context of

existential European thinking, is one of the elements of the existential tradition of European culture. It was found that the dominance of the existential nature of Ukrainian philosophical thought in the time of its intensive and fruitful development (XVIII – the first half of the twentieth century) is due to the peculiarities of national mentality. Existential philosophy, represented in the Ukrainian literature of the nineteenth – the first half of the twentieth century. It is an important aspect of domestic philosophy that has its own peculiarities and is a new space for research.

Key words: *philosophy, existential philosophy, existentialism, Ukrainian existentialism, existence, being, meaning of being.*